

Život a hodnoty slovenských rodín¹

Rastislav Bednárík, Jozef Žuffa

BEDNÁRIK, R. – ŽUFFA, J.: The Life and Values of Slovak Families. *Studia Aloisiana*, 2018.

The survey on Slovak households, realized in May 2018, empirically identified some financial and value aspects of Slovak families. The paper presents and interprets the possibilities of parents to meet the needs of family members and intra-family activities. The third part is focused on the aspects of religious beliefs and their impact on declared values of adult members of households.

Keywords: family, values, indicators, interests, spirituality

Úvod

Rodina predstavuje pre svojich členov hodnotový svet. Zároveň disponuje materiálnym, kultúrnym, personálnym a spirituálnym potenciálom, ktorý sa permanentne formuje a prenáša na jej členov.

Vývoj rodín odráža významné zmeny v spoločnosti. Kombinácia tradičných a postmoderných hodnotových postojov vytvárajú pre život rodín rámec continuity, ale aj foriem života, na ktoré sme doteraz neboli zvyknutí. Empirické výskumy sa snažia zachytiť „realitu rodín“. Problematika je natoľko rozsiahla, že ponúka mnohé interpretačné možnosti sociálnych zmien rodiny, dlhodobého a aktuálneho demografického správania obyvateľstva, partnerského a rodinného spolunažívania, finančného zázemia, atď. Oblasť zmien v rodine predstavuje množina aspektov, ktoré nie je možné vzhľadom na ich rozsah naraz a hlbšie analyzovať. Od analýz je možné očakávať postupné diagnostikovanie súčasnej situácie rodín, s akými očakávaniami na svoje funkcie a s akými protirečieniami je dnes rodina konfrontovaná.

Z celkového počtu ľudí na Slovensku štyria z desiatich žijú v domácnostiach, kde bývajú dospelí s nezaopatrenými deťmi. Spolužitie dospelých s deťmi sa týka spolu 2,28 milióna osôb. Dominantnou ustanovizňou slovenských domácností je manželstvo. Pre osem z desiatich dospelých osôb z množiny

¹ Štúdia je súčasťou riešenia projektu APVV-15-0189 – Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí.

domácností s deťmi je spolužitie založené manželstvom, jedna osoba žije v kohabitácii a jeden z desiatich dospelých v domácnostiach žije v neúplnej rodine, kde sa jeden z rodičov stará o dieťa alebo viacero detí.²

Realizovaným projektovým výskumom Trnavskej univerzity bolo verifikované zázemie, aké rodina poskytuje svojim členom pri napĺňaní svojich záujmov a pri rozvíjaní vnútorodinného života.³ Dospelí respondenti sa vyjadrili k možnostiam zabezpečiť záujmové aktivity detí, záujmové aktivity dospelých, takisto rodinné víkendové pobyty a rodinné dovolenky. Osobitne odpovedali na otázky o ich časových možnostiach na spoločné aktivity s deťmi, o faktoroch na utužovanie partnerských vzťahov a na venovanie sa vlastným záujmom. Takisto boli skúmané viaceré aspekty spirituálnych hodnôt⁴ u rodičov, a v akých oblastiach sú tieto hodnoty prenášané na deti.

Metodológia

Zámerom výskumnej úlohy bolo získať empirické údaje z celého Slovenska tak, aby bol vytvorený reprezentatívny obraz o názoroch rodičov malých a adolescentných detí na rodinné spolužitie a na podporu rodiny. Celoslovenský zber údajov realizovala Agentúra sociálnych analýz v prvej polovici mája 2018 formou 1 031 osobných rozhovorov s dospelými členmi domácností s nezaopatrenými deťmi. Výberová vzorka respondentov bola vytvorená na princípoch kvótového výberu na základe údajov zo Sčítania osôb, domov a bytov z roku 2011. Ako výberové znaky boli použité: vek, pohlavie, vzdelanie, veľkosť sídla respondenta a kraj. Do dotazníka bolo zaradených 39 otázok vrátane identifikačných znakov respondenta.

Zabezpečenie potrieb domácnosti

V štúdiu prinášame výsledky a interpretácie vybraných dotazníkových otázok v troch tematických oblastiach. Ako prvú uvádzame hodnotenie možností opýtaných rodičov zabezpečiť vybrané potreby svojich členov.

-
- 2 Prepočítané údaje z publikácie PODMANICKÁ, Z. et al.: *Rodinné správanie populácie Slovenska*. Bratislava : ŠÚ SR, 2015.
  - 3 Porov.: BEDNÁRIK, R.: *Stav sociálnej ochrany na Slovensku* (Situácia k 1. januáru 2017), Bratislava : IVPR, 2017.
  - 4 Porov.: <https://ifstudies.org> (dáta z roku 2015) a <http://www.ggp-i.org> (dáta z roku 2016).

V podstate vo všetkých prípadoch je veľká snaha zo strany rodiny podporiť záujmy svojich jednotlivých členov a aj spoločné rodinné prežívanie času, či už cez víkendy, alebo cez dovolenky. Z hľadiska hierarchie sa potvrdzuje kultúrny európsky fenomén uprednostniť deti pred dospelými. Slovenským rodinám teda viac záleží na uspokojení záujmov detí pred záujmami dospelých. Zatiaľ čo negatívne možnosti (spolu odpovede „vôbec sa to nedá“ a „s veľkými problémami“) uspokojenia záujmov detí uviedlo po sčítaní 16% respondentov, negatívne možnosti uspokojenia záujmov dospelých uviedol každý tretí rodič nezaopatreného dieťaťa – teda dvakrát viac. Na druhom konci škály je tu hodnotenie, že až u vyše tretiny rodín ich zázemie umožňuje deťom zabezpečiť svoje záujmy „bez problémov“, kým to isté u dospelých platí len pre pätinu rodín. Zatiaľ čo podpora uspokojovania záujmov členov rodín sa stretáva s väčšinovo kladným hodnotením, u zabezpečenia rodinných víkendových pobytov či rodinných dovoleniek už cítiť väčšie problémy s ich realizovaním.

Celkovo sa ukazuje, že v prípade zabezpečovania záujmov jednotlivých členov rodiny aj v prípade rodinných nákladnejších spoločných akcií je rozhodujúci faktor príjmovej situácie rodiny. Nižšie príjmy zo zárobkov limitujú možnosti zabezpečiť aktivity. Výraznejšie sa to prejavuje pri zabezpečovaní spoločných rodinných podujatí – víkendových či dovolenkových rodinných pobytov. Zatiaľ čo pri spoločných zárobkoch v rodine do sumy 850 eur mesačne vidia respondenti zabezpečenie rodinnej dovolenky „bez problémov“ alebo „s občasnými problémami“ len v 14% prípadov (pre 63% sa to vôbec nedá alebo len s veľkými problémami), pri spoločných zárobkoch nad 1750 eur je to až v 79% prípadov (negatívne takúto možnosť vidí len 15% zamožnejších respondentov). Rodiny s nižšími zárobkami však nerezignujú na uspokojovanie záujmových aktivít svojich detí. Respondenti z domácností s nízkymi spoločnými zárobkami (do 850 eur mesačne) deklarujú znemožnenie či veľké problémy pri záujmových aktivitách detí v 37% prípadov, ale pre polovicu z nich zabezpečiť záujmové aktivity svojich detí znamená len občasné problémy, či dokonca je to bez problémov. Nízke zárobky sú však limitujúce pre záujmové aktivity dospelých. U domácností so spoločnými zárobkami do 850 eur mesačne sa záujmové aktivity dospelých buď vôbec nedajú robiť (27%), alebo len s veľkými

problémami (23,8%); naopak u domácností so spoločnými zárobkami nad 1750 eur sa záujmové aktivity dospelých zabezpečujú bez problémov (spolu 84%).

Okrem finančnej situácie rodiny existujú aj ďalšie faktory, ktoré podporujú alebo naopak oslabujú možnosti zabezpečenia záujmových aktivít členov rodiny ako jednotlivcov či ako celku. Medzi takéto faktory patrí vzdelanie – keď s rastúcim vzdelaním aj na strane dospelého muža, aj na strane dospeljej ženy – sa zvyšuje potenciál rodiny pre zabezpečenie záujmových aktivít detí i dospelých. Takáto pozitívna korelácia je aj medzi vzdelaním dospelých a možnosťami zabezpečenia rodinných víkendov či rodinných dovoleniek. Ďalším faktorom podporujúcim uspokojovanie záujmov členov rodiny je stabilita partnerského vzťahu. Lepšie hodnotia možnosti zabezpečenia záujmov detí respondenti z rodín založených prvým manželstvom (78% bez problémov alebo len s malými problémami) než respondenti slobodní, žijúci s partnerom a deťmi (63%). Podobne aj možnosti zabezpečenia záujmov dospelých sú vyššie hodnotené v manželských domácnostiach (64%) než v kohabitujúcich domácnostiach (50%). Taká istá súvislosť platí aj pre prípad rodinných spoločných víkendových pobytov či dovoleniek. Aj tu platí lepšie zabezpečenie v domácnostiach založených prvým manželstvom než v domácnostiach založených kohabitáciou. Napríklad bez problémov alebo len s malými problémami zabezpečí rodinnú dovolenku takmer polovica manželských domácností (49%), kým pre kohabitujúce domácnosti to nie je také jednoduché (31%).

Je zaujímavé, že v súvislosti s uspokojovaním individuálnych i skupinových záujmov členov rodiny neregistrujeme výraznejší vplyv lokality. Prakticky niet rozdielu v náhľade na potrebu zabezpečenia takýchto aktivít na vidieku a v meste.

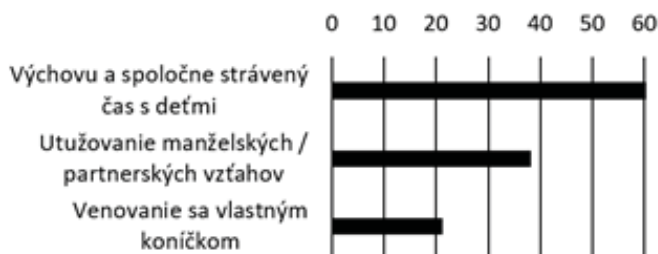
Rodinné aktivity

Ďalšou oblasťou je hodnotenie časových možností vnútrorodinných aktivít.

Graf č 2: Muži - dostatok času na (%)

Graf č 3: Ženy - dostatok času na (%)

Výskum potvrdil tesnejšiu väzbu žien ako mužov na vnútorodinné aktivity, keď ony si nájdu viac času než muži tak na výchovu a spoločné aktivity s deťmi, ale aj na utužovanie vzťahov s partnerom. Len v prípade hodnotenia možnosti času na venovanie sa vlastným koníčkom je pohľad mužov a žien prakticky vyrovnaný.

Časové možnosti mužov pre rozličné aktivity v rodine sú nepriaznivejšie vo vzťahu k deťom než vo vzťahu ku svojej manželke či partnerke. Avšak nie je tu nejaký zvlášť priepastný rozdiel, dostatok času pre spoločne strávený čas a výchovu detí vidí 27% mužov, kým pre utužovanie manželských/partnerských vzťahov dostatok času vidí 29% mužov). Zaujímavé je zistenie, že slovenskí muži vidia viac času pre deti ako pre vlastné koničky.

Ženy výrazne viac času rezervujú pre deti než pre svojich partnerov, dostatok času vo vzťahu k deťom vidí šesť z desiatich žien, kým vo vzťahu k partnerom 4 z desiatich žien. Podobne ako u mužov, aj ženy hodnotia časové možnosti pre venovanie sa vlastným koníčkom ako najmenej reálne z vyššie porovnávaných troch aktivít.

Hodnotenie časových možností pre vnútorodinné aktivity je takisto čiastočne závislé od zárobkovej situácie rodiny ako v prípade hodnotenia možnosti uspokojovať potreby členov rodín. Ženy pri hodnotení dostatku času na výchovu a spoločne strávený čas s deťmi dávajú vyššie hodnotenia v prípade lepšej finančnej situácie domácnosti. U spoločných zárobkov do 850 eur mesačne deklaruje „dostatok času“ polovica žien, kým v lepšie zarábajúcich domácnostiach s 1 750 a viac eur mesačne až sedem z desiatich žien; u mužov je tento ukazovateľ 23% oproti 30%. Podobne pri hodnotení dostatku času na utuženie partnerských vzťahov ženy v domácnostiach s nižšími príjmami, do 850 eur mesačne, uvádzajú nižšie možnosti (25%) ako ženy v domácnostiach s vyššími príjmami, nad 1 750 eur mesačne, u ktorých je to takmer dvojnásobok – 45%. Diapazón diferencií v tomto ukazovateli u mužov je v rozmedzí 21% ku 31%. Ukazuje sa, že muži ani v lepších podmienkach nedeklarujú vo väčšej miere dostatok času na utužovanie partnerských vzťahov. Relatívne najmenší vplyv má finančná situácia rodiny na časové možnosti venovania sa vlastným koníčkom. Dostatok času v tejto oblasti muži deklarujú v závislosti

od finančných podmienok domácnosti v rozmedzí od 13% do 19%, kým ženy v rozmedzí od 18% do 25%.

V oblasti časových možností pre vnútorodinné aktivity sú viditeľné vplyvy aj ďalších faktorov.

Významný je faktor pracovnej angažovanosti. Dĺžka práce počas pracovného týždňa je vyššia u mužov ako u žien, keď až 34,1% mužov oproti 8,3% žien pracuje denne viac ako 10 hodín (spolu s dochádzkou do práce). To má dopad najmä na spoločne strávený čas s deťmi – len 16,1% výrazne pracovne angažovaných mužov (viac ako 10 hodín denne) má dostatok času na deti oproti 43,5% mužov, ktorí sú v práci aj s dochádzkou menej ako 8 hodín denne. Podobne to platí aj u žien: na deti si nájde dostatok času 74,3% žien s pracovnou záťažou do 8 hodín denne, oproti 44% žien s pracovnou záťažou viac ako 10 hodín denne. Podobne negatívny dopad pracovnej záťaže je viditeľný aj u aktivít na utužovanie partnerských vzťahov a na venovanie sa koníčkom tak u mužov, ako aj u žien.

Aj faktor veku zohráva úlohu pri hodnotení časových možností pre výchovu a spoločne strávený čas s deťmi u žien, kde s rastom veku mierne klesá „dostatok času“ na túto aktivitu (64% u žien mladších ako 30 rokov, 60% u žien vo veku 40 – 50 rokov). U mužov tento vekový faktor nezohráva rolu, keď čas pre deti rovnako hodnotia tí do 30 rokov veku i tí vo veku 40 – 50 rokov („dostatok času“ deklaruje 28% z nich v oboch vekových kategóriách). Vekový faktor je ešte zreteľný u žien pri hodnotení časových možností na venovanie sa vlastným koníčkom (mladšie do 30 rokov na úrovni 16%, tie vo veku 40 – 50 rokov potom 22%).

Pozitívny vplyv na vnútorodinné aktivity má aj rastúce vzdelanie manželov/partnerov. Pri hodnotení času na výchovu a čas strávený spolu s deťmi nárast „dostatku času“ u žien narastá z hodnoty 59% so základným vzdelaním, na hodnotu 65% s vysokoškolským vzdelaním, u mužov z hodnoty 24% na hodnotu 36%. Čo sa týka času na utužovanie manželských/partnerských vzťahov, ženy so základným vzdelaním deklarujú „dostatok času“ v 39% prípadov, kým ženy s vysokoškolským vzdelaním v 43% prípadov; u mužov je tento nárast z 30% na 35%. Hodnotenie dostatku času na venovanie sa vlastným koníčkom u žien s rastom vzdelania rastie z hodnoty 15% (ZŠ) na hodnotu 24% (VŠ), u mužov ide o nárast z 13% (ZŠ) na 19% (VŠ).

Vplyv pracovného zaradenia na časové možnosti vnútorodinných aktivít je logicky skôr negatívny – menej času u viac pracovne angažovaných. Napríklad dostatok času pre deti deklaruje 82% žien na materskej či rodičovskej dovolenke, ale len 59% žien zamestnaných na plný úväzok. Muži zamestnaní na plný úväzok deklarujú „dostatok času“ pre deti v 29% prípadov, ale muži samostatne zárobkovo činní len v 22% prípadov. Negatívne sa tento faktor prejavuje aj u hodnotenia dostatku času na utužovanie manželských/partnerských vzťahov, avšak tento vplyv je relatívne slabý vo vzťahu k časovým možnostiam pre venovanie sa vlastným koníčkom. Napríklad ženy deklarujú „dostatok času“ pre koníčky v prípade zamestnania na plný úväzok v 21% prípadov, kým ženy na materskej či rodičovskej dovolenke v 22% prípadov.

Faktor legitimacy manželského/partnerského vzťahu sa pri hodnotení časových možností pre vnútorodinné aktivity prejavuje osobitne, teda odlišne, než je to u uspokojovania záujmových potrieb. V tejto oblasti vyššie údaje o „dostatku času“ deklarujú domácnosti založené na kohabitácii než rodiny založené na manželstve – a to vo všetkých troch sledovaných aktivitách. Dostatok času na výchovu a čas strávený s deťmi deklarovalo 72% slobodných žien žijúcich s partnerom bez sobáša, ale menej (65%) žien žijúcich v prvom manželstve; u mužov je tento pomer 42% ku 29%. Dostatok času na utužovanie vzťahov s partnerom uvádzalo 49% slobodných žien žijúcich s partnerom oproti 43% žien žijúcich v prvom manželstve; u mužov tento ukazovateľ je na úrovni 37% a 34%. Takisto dostatok času na vlastné koníčky uvádzalo o niečo viac slobodných žien žijúcich s partnerom bez manželského zväzku (25%), než vydatých žien žijúcich v prvom manželstve (23%); tiež slobodní muži žijúci s partnerkou bez sobáša uvádzali vyšší podiel dostatku času na vlastné koníčky (22%) ako ženatí muži v prvom manželstve (19%).

Ako zaujímavý fenomén sa ukázal faktor lokality, keď najvyššie údaje o dostatku času na vnútorodinné vzťahy sa ukázali v mestách s 20 tisíc až 100 tisíc obyvateľov. Obvykle menej času na venovanie sa deťom, partnerom či vlastným záľubám uvádzali respondenti v menších obciach a mestách, či už išlo o mužov, alebo o ženy. Menší časový objem tiež uvádzali obyvatelia dvoch najväčších slovenských miest.

Rola náboženstva

Tretou tematickou oblasťou sú otázky týkajúce sa roly náboženstva v domácnostiach. Pravidelne alebo občas navštevuje bohoslužby 36% domácností, rozpráva sa o viere 27%, modlí sa pred alebo po jedle 19% a Bibliu alebo inú náboženskú literatúru číta 13% rodín.

40% rodičov deklaruje, že náboženská viera podľa ich skúseností má pozitívny vplyv na ich rodinu, tretina vyjadrila názor, že viera je privátna vec a nemá dopad na rodinu, štvrtina hovorí, že nemá s vplyvom viery na rodinu osobitnú skúsenosť. Dve percentá zvolili odpoveď, že viera prináša skôr negatívne prvky do rodiny.

Hlásenie sa k vierovyznaniu výrazne koreluje s postojom rodičov k manželstvu. Kým napr. takmer polovica opýtaných nehlásiacich sa k žiadnemu vierovyznaniu súhlasí s výrokom: „Je v poriadku, keď spolu dvaja ľudia žijú bez uzatvorenia manželstva“, tak s rovnakým výrokom súhlasí iba každý piaty rímskokatolík/gréckokatolík. Rozdiel je aj v súhlase s výrokom: „Je v poriadku, ak sa manželia, ktorým to neklape, rozvedú, aj keď majú deti.“ S výrokom súhlasí viac ako polovica nehlásiacich sa k žiadnemu vierovyznaniu, o desať percent menšiu súhlasnú skupinu tvoria gréckokatolíci a rímskokatolíci.

Realizovaný výskum je jedinečný vo vytvorení mozaiky slovenských domácností s nezaopatrenými deťmi z pohľadu rodinného stavu rodičov. V prvom

manželstve žije podľa výsledkov sedem z desiatich rodičov. Jeden z desiatich je slobodný a žije s partnerom bez sobáša a taktiež jeden z desiatich je rozvedený a žije bez partnera. Zvyšných 10% rodičov je tvorených skupinou žijúcich v druhom alebo ďalšom manželstve (5%), rozvedených žijúcich s partnerom bez sobáša (3%) a ovdovených žijúcich bez partnera (2%). Z celkového počtu domácností je 48% založených cirkevným manželstvom. Títo respondenti zároveň uvádzajú, že žijú v prvom manželstve. Na druhé alebo ďalšie manželstvo pripadá 1% cirkevných manželstiev.

Zaujímavé je zistenie, že náboženské otázky nie sú výrazným zdrojom nezhôd medzi partnermi. Pri zisťovaní, čo je dôvodom nezhôd respondenta s manželom/kou, partnerom/kou, sú na prvom mieste peniaze. Druhým dôvodom sú domáce práce, nasleduje trávenie voľného času, vzťah s rodičmi, svokrom, svokrou, výchova detí, sex, vzťahy s priateľmi, rozhodnutie mať deti, používanie návykových látok. Náboženské otázky sú na poslednom mieste.

Graf č. 4: Nezhody s manželom/kou, partnerom/kou (%)

Odpovede na témy konfrontácií v domácnosti dokresluje aj otázka očakávaní respondentov od inštitucionalizovaného náboženstva. Pri výpovediach sedem z desiatich respondentov má názor, že cirkvi sú tu na to, aby vychovávali ľudí k vzájomnej úcte a pomoci, aby podporovali dobré vzťahy v rodinách, aby dávali ľuďom duchovnú útechu, aby napomáhali k stabilite rodín, aby sa zasadzovali za morálku, aby vychovávali k viere. Piaty z desiatich očakávajú od cirkvi, aby pri rodinných krízach viedli ľudí k zmieru. Štyria z desiatich opýtaných ale tiež očakávajú, že cirkvi by mali pri neriešiteľnom alkoholizme alebo násilí iniciovať odluku alebo rozvod.

Takisto je pozoruhodné zoradenie vlastností, ktoré by si z pohľadu rodičov dieťa malo osvojiť. Na prvom mieste uvádzajú pracovitosť a vytrvalosť, na druhom zodpovednosť, nasleduje tolerancia a rešpekt k druhým, nezávislosť, poslušnosť, na poslednom mieste je náboženská viera.

Záver

Analýza potvrdila vysokú hodnotu detí pre život a fungovanie rodín. Rodičia sú ochotní venovať viac prostriedkov i času svojim deťom než sami sebe. Ukázalo sa, že hodnotu manželského/partnerského vzťahu vysoko prijímajú nielen ženy, ale aj muži. Potvrdil sa tiež fenomén vplyvu najmä dvoch faktorov na vnútorodinný život. Prvým sú finančné zdroje domácnosti, druhým vzdelanie rodičov. V oboch prípadoch vyššie príjmy a vyššie vzdelanie umožňujú bezproblémovšie uspokojovať záujmy členov rodiny a venovať viac času sebe navzájom. Zaujímavo pôsobí faktor legitimacy partnerského vzťahu. Podľa názoru respondentov, kým v súvislosti so zabezpečením podmienok na záujmové aktivity je manželský vzťah lepší, v súvislosti s dostatkom času na vnútorodinné vzťahy je relatívne lepšie kohabitujúce súžitie. Výskum tiež potvrdzuje zblížovanie rozdielov medzi hodnotami rodiny žijúcej v mestách a na vidieku.

Výsledky zberu údajov v slovenských domácnostiach poukazujú na zmenenú rolu náboženstva. Vierovyznanie a náboženské otázky sa stávajú čoraz viac privátnou záležitosťou jednotlivca a nie sú súčasťou rodinného života. Potvrdzujú to hlavne výpovede o témach konfrontácií v domácnosti, kde témy náboženstva sú výrazne na poslednom mieste. Tiež náboženská viera v očakávaniach rodičov od vlastností svojich detí je kladená v rebríčku najnižšie.

Cieľom štúdie bol nielen opis stavu slovenských domácností, ale aj vytvorenie podkladov pre východiská intervencie na makroúrovni, predovšetkým pri vytváraní adekvátnej rodinnej politiky. Taktiež na regionálnej úrovni prostredníctvom sociálnej a pastoračnej práce. Pre sociálnu a pastoračnú prácu je kľúčové zmenám v rodinách najskôr dobre porozumieť, aby poskytovaná pomoc mohla byť adekvátna, zrozumiteľná a funkčná.

Použitá literatúra

- BEDNÁRIK, R.: Sociologické aspekty religiozity na Slovensku. In: *Fenomén národnosti (ethnicity) a náboženstva v demografii strednej Európy*. Zborník príspevkov 5. demografickej konferencie, Bratislava : Slovenská štatistická a demografická spoločnosť, 1995, s. 4 – 9. ISBN 80-967343-2-6.
- BEDNÁRIK, R.: Vývoj natality a socio-ekonomickej situácie domácností na Slovensku. In: *Demografická situácia na Slovensku*. Zborník príspevkov, Bratislava : Mona Cont, 1997, s. 30 – 35.
- BEDNÁRIK, R.: The transformation of social security in Slovakia and its consequences for a family. In: *Zborník z AIS-ISSA-IVSS International social security association*. 2nd International research conference on social security, Jerusalem, 25 – 28. January 1998.
- BEDNÁRIK, R.: Úloha výskumu pri tvorbe a korekcii opatrení rodinnej politiky, In: Lenzová, Terézia (Ed.): *Zdravá rodina – základ demokratického štátu v Európe*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, 2000. ISBN 80-968318-6-0.

- BEDNÁRIK, R. – REUTEROVÁ, E.: *Analýza záujmu o úpravu pracovného času u rodičov s maloletými deťmi do 15 rokov veku*. Bratislava : VÚPSVR, 2001.
- BEDNÁRIK, R.: Zmeny v báze ekonomiky rodiny na Slovensku. In: Ondrejko, P. a kol.: *Rodina v novom miléniu*. Nitra : UKF, 2006. ISBN 80-8050-982-4.
- BEDNÁRIK, R.: Materiálne riziká mnohodetných rodín. In: Šarkan, M. – Csonotos, L. (Eds.): *Rodina v súčasnom svete: mnohodetná rodina – bremeno, alebo zdroj sily?* Zborník z vedeckej konferencie 21. novembra 2008. IV. ročník. Trnava : Dobrá kniha.
- BEDNÁRIK, R. – ŠMIDOVÁ, M. – ŽUFFA, J.: *Empirické a metodologické východiská profamily stratégie*. Trnava : Dobrá kniha, 2014. ISBN 978-80-7141-877-1.
- BEDNÁRIK, R.: *Stav sociálnej ochrany na Slovensku (Situácia k 1. januáru 2018)*, Bratislava : IVPR, 2018. ISBN 978-80-7138-150-1.
- BOUGET, D. – SPASOVA, S. – VANHERCKE, B.: *Work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in Europe. A study of national policies*, European Social Protection Network (ESPN), Brussels : European Commission, 2016.
- MATULNÍK, J. – BEDNÁRIK, R.: Prognózy demografického vývinu v krajinách strednej Európy do r. 2000 a jeho dopad na charakteristiky rodinného života. In: *Zborník z konferencie Dieťa v ohrození V.*, Bratislava : Detský fond SR, 1995, s. 70 – 74.
- MORTELMANS, D. a kol. (2016): *Changing Family Dynamics and Demographic Evolution: The Family Kaleidoscope*. Edwar Elgar Publishing Limited, 2016. ISBN 9781785364983.
- ONDREJKOVIČ, P. – BEDNÁRIK, R.: Sociálne ukazovatele a možnosti ich použitia. In: *Slovak Journal for Educational Sciences/Pedagogika*, Vol. 1, Issue 2, 2010, s. 123 – 153. ISSN 1338-0982 .
- PODMANICKÁ, Z. et al.: *Rodinné správanie populácie Slovenska*. Bratislava : ŠÚ SR, 2015, ISBN 978-80-8121-430-1.
- REUTEROVÁ, E. – ARVAYOVÁ, R. – BEDNÁRIK, R.: *Vývoj služieb alebo iných foriem pomoci rodine v pôsobnosti obcí, cenová dostupnosť* (empirický výskum). Bratislava : VÚPSVR, 2000.

doc. PhDr. Rastislav Bednárík, Csc.
Inštitút pre výskum práce a rodiny
Župné námestie č. 5-6, 812 41 Bratislava
rastislav.bednarik@ivpr.gov.sk

Dr. theol. Jozef Žuffa
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, 814 99 Bratislava
jozef.zuffa@truni.sk